

Interdisciplinair werken op een theaterdocentopleiding, verslag van het ontwikkelgesprek op 1 april 2021

Academie voor Theater, Fontys Hogeschool voor de Kunsten

Vraagstelling

Binnen ons nieuwe curriculum zijn we op zoek naar een bredere visie op theatereducatie. We werken studentgericht en zijn op zoek naar een nieuw evenwicht tussen het trainen van vaardigheden en in een project toewerken naar een beroepskritische situatie. Waar we in het verleden in het curriculum vooral inzetten op het trainen van vaardigheden, proberen we nu binnen projecten het vak op een meer holistische manier te benaderen. We bouwen binnen de opleiding op het cultureel vermogen dat studenten met zich meenemen. Daardoor komen andere theatrale vormen steeds meer de opleiding binnen. In korte tijd is ons beeld van theatereducatie verbreed doordat studenten binnen het curriculum de ruimte krijgen om kennis en kunde te verbreden en te verdiepen. Denk aan vormen als spoken word, drag, poppenspel, hiphop. Vormen die vaak interdisciplinair van karakter zijn en zich minder rekenschap geven van een specifieke kunstdiscipline als drama, dans, beeldende kunst of muziek en de bijbehorende canon.

Doordat wij meer ruimte geven voor de creativiteit en de eigenheid van onze studenten zien we dat onze studenten het theaterdocentschap ook steeds creatiever aanvliegen. Onze studenten zoeken naar manieren om deelnemers in hun creativiteit te benaderen. Het resultaat is dat onze studenten minder speltraining geven en meer theater maken in de breedste zin van het woord. Theater waarvoor je beeld, beweging, taal, muzikaliteit, tekst, objecten en kostuums kunt gebruiken en jezelf op het spel zet.

We hebben het idee dat we met deze studentgerichte benadering en de theatrale vormen waartoe we uitnodigen aansluiten bij ontwikkelingen in het educatieveld, maar ook bij ontwikkelingen in de theatereducatie en in het professionele theaterveld. We krijgen positieve reacties van studenten en zijn vaak verrast door de kwaliteit die ze weten te leveren. We voelen dan ook dat we op een goed spoor zitten. Een vrijer spoor. Een meer interdisciplinair spoor.

Tegelijkertijd zijn er ook andere krachten aan het werk in de theatereducatiesector. En deze krachten sijnelen ook binnen onze opleiding de docentenvergaderingen binnen. Verlies je met het interdisciplinair werken niet ook kansen binnen theatereducatie? Een voorbeeld: door je in een ander te verplaatsen leer je jezelf en de ander beter kennen. Theatereducatie kan als niks anders het empathisch vermogen van lerenden vergroten. Maar bij een bredere definitie van theatereducatie zal een les die is gericht op het vergroten van empathie misschien niet meer gegeven worden. Is dat eeuwig zonde of krijgen we er iets anders voor terug?

In het Visiedocument van de Beroepsvereniging Docenten Theater en Drama staat "(...) de kerndoelen kunstzinnige oriëntatie in het primair onderwijs en de kerndoelen Kunst en Cultuur in de onderbouw van het voortgezet onderwijs zijn te ruim geformuleerd om als

basis voor een heldere en specifieke leerlijn drama te dienen.”¹ Ook hier wordt er een licht geschieden op de gevaren die gemoeid zijn bij meer generieke leerdoelen binnen theatereducatie. Je verliest hetgeen dat ook de kracht van theater kan zijn.

Onze vraag voor het panel:

1. Hoe ziet het panel de ontwikkeling van een vakspecifiek curriculum gericht op het trainen van vaardigheden naar een meer studentgericht curriculum waarbinnen er veel ruimte is voor interdisciplinair werken?
2. Verliezen we iets met dit nieuwe curriculum en zo ja: wat?
3. Hoe werk je studentgericht en interdisciplinair maar benadruk je wel de specifieke kracht van theater (ook t.o.v. andere kunstdisciplines)?
4. Hoe kun je binnen het curriculum een evenwicht vinden tussen het trainen van vaardigheden (die specifiek voor theater zijn) en het projectonderwijs (waarbinnen de studenten vaak meer interdisciplinair werk opleveren)?

Ter verheldering: Interdisciplinariteit is een groot en belangrijk thema binnen het curriculum. Ook bij vakverenigingen gaat het over de vraag hoe je (vak)specifiek je competenties kunt ontwikkelen. Project gestuurd werken staat soms op gespannen voet met vakspecifiek werken. De vraag is of we iets verliezen met het nieuwe curriculum?

Verslag

De spagaat die geschetst wordt is er ook in het werkveld waar de studenten terecht zullen komen. Iedereen is aan het zoeken. Het gaat om het een nieuwe dimensie: het dualistische denken overwinnen. Het gaat niet om denken in óf het vak óf de interdiscipline. Het gaat erom activiteiten te combineren waarin beide takken elkaar nodig hebben. Hoe kan ik een interdisciplinair project zo inrichten dat een student ziet dat hij zijn vakinhoudelijke zaken nodig heeft? Ga als het ware door de eigen discipline heen. Door dieper in theater te komen, kom je ook dieper in educatie, het is van belang om in de betekenislaag te komen. Je hebt een visie op educatie én een visie op kunst nodig. Om alles te combineren heb je daarnaast ook het vak nodig. Probeer niet te denken, moeten we niet meer dit of dat, maar combineer. Vakinhoudelijk kan niet het één zonder het ander. Dit betekent een besef van de eigen kunstdiscipline. Wat zijn discipline immanente werkzame bestanddelen?

Dit gaat om een visie op educatie in zijn geheel. Deze visie verandert steeds, overal in Europa. Een voorbeeld hiervan is Denemarken, waar geen vaste banen en vakken meer zijn. Er is daar echt sprake van permanente educatie: overal zijn programma's over re-skilling en up-skilling. Het is een enorme markt voor het vakgebied van docerend theatermakers. In Denemarken wil men mensen losschudden die nu vastzitten, die moeilijk dingen van zichzelf kunnen laten zien. Er is continue input nodig van docenten theatermaken. Je kunt niet interdisciplinair genoeg worden en dit zal vanzelf gaan want je zult ervoor gevraagd worden. (Een voorbeeld is het Deense eiland Samsø, het eerste eiland dat zelfvoorzienend wat betreft energie. Dit is onder andere bereikt met behulp van Vikingcirkels, waarin je buiten jezelf moet treden en de verbinding met de ander moet aangaan om samen iets voor elkaar te krijgen dat je in je eentje niet zou kunnen. Dat is één groot theater). Treed buiten jezelf en werk met anderen samen om dingen voor elkaar te krijgen die je

¹ Dieleman, Cock (red.), *Visiedocument Beroepsvereniging Docenten Theater en Drama*, 's-Hertogenbosch, 2017

alleen niet gerealiseerd krijgt. Laat mensen zich met elkaar laten verbinden en blijf de opleiding ontwikkelen.

Het werkveld probeert in het werk interdisciplinariteit toe te voegen maar loopt tegen dezelfde vragen aan als de opleiding. Kijkend naar de performativiteit van het theater, hoe je die kan inzetten voor interdisciplinariteit, dat is niet dualistisch. De kwaliteiten van theater kun je inzetten om interdisciplinariteit te bewerkstelligen. Het is een verrijking voor ons als theatermakers om die kwaliteiten in te zetten.

Als je door het vak heengaat moet je het vak zelf heel serieus nemen, de diepte ingaan, tot je bij de betekenislaag komt waar je interdisciplinair werkt en het vak weer los kunt laten. De esthetische theatrale ervaring heeft een bepaalde kwaliteit nodig. Daarom is het goed om de angst om de eigen discipline te verliezen deels te houden.

Door het vakspecifieke van theater moet je met zijn allen heen. De student komt bij ons in de propedeuse en we willen hem eerst die ervaring bieden. Wat is een passende leeromgeving om dat te bewerkstelligen?

Je focus moet zijn dat je meer aandacht hebt voor het instrument (stem, lichaam, beweging), in de les en in de feedback. Het gaat niet alleen om het vaktechnische, het gaat ook om de betekenis. Je moet het daarvoor kunnen inzetten. Studenten moeten het instrument kunnen inzetten om te verbreden. Zij moeten weten hoe ze hun stem kunnen gebruiken, maar het gaat om de bredere context, niet alleen om een technische training. In de projecten in de beginfase kunnen de vaardigheden misschien meer benadrukt worden en daarbij ook de reflectie wat er gebeurt als ze niet meer doen alsof, maar een andere rol aannemen. Er is zowel een kennislijn als een vaardigheidslijn, die kun je in het eerste project groter laten zijn. Tegelijkertijd is er ook de reflectie op de vaktechnieken, die verder gaan dan alleen vaktechniek als zodanig.

Het panel maakt een vergelijking gemaakt met de cultuurcommissie van Utrecht, waarin werd geëxperimenteerd met interdisciplinair beoordelen van aanvragen. De commissies waren niet meer ingericht vanuit kennis, maar er werd vanuit allerlei disciplines en verschillende organisaties beoordeeld. De cultuurcommissie vond het verrijkend werken omdat er andere visies naar boven kwamen. Maar mensen die minder goed beoordeeld werden vonden ook wel dat er te weinig vakmensen in de commissie zaten.

Iedere discipline heeft zijn kracht, het is belangrijk om die te waarderen en te gebruiken. Als je je eigen discipline onder controle hebt, kun je makkelijker het contact aangaan met de andere disciplines.

Ten aanzien van studentgericht werken, stimuleer de samenwerking van de verschillende studenten en neem hun kwaliteiten van het begin af aan mee. De studenten hebben allemaal een eigen achtergrond. Daarnaast zijn vakvaardigheden en vakkennis belangrijk, omdat je anders het risico loopt dat het oppervlakkig wordt.

Het panel vraagt de opleiding of zij ook internationaal kijken hoe opleidingen dit doen? Bij innovatie is het gebruikelijk om te benchmarken.

De opleiding kijkt momenteel vooral naar wat er in het werkveld gebeurt (bijvoorbeeld als het gaat om theatereducatie en community art) en minder naar soortgelijke opleidingen elders. Het is een goed advies voor de opleiding om zich hier verder in te verdiepen.

Voor de opleiding is belangrijk welke studenten er komen studeren. Het profiel Cultuur en Maatschappij op de middelbare scholen is de afgelopen jaren meer uitgehold. Over het algemeen kennen jongeren uit Oost-Europa hun klassieken beter, daar is in Nederland tegenwoordig minder sprake van. Het gaat hierbij om vaardigheden én kennis. Koester verhalen en culturen, het hoeft niet alleen onze culturele canon te zijn, maar juist internationaal. De opleiding ervaart enige complexiteit bij het zoeken naar hoe je studenten interesse voor de canon kunt laten ontwikkelen en tegelijkertijd een kritische houding ten aanzien van de canon kunt aanleren.

Het panel wijst erop dat het interessant is als je diversere groepen van studenten hebt en naar hun roots vraagt. Er zit een veelheid aan verhalen in een mens, als je van daaruit verder gaat kijken en ziet waar deze verhalen soms weer aan gekoppeld zijn. Stel bijvoorbeeld de vraag: Als je als kind wakker werd en uit het raam keek, wat zag je dan en wat dacht je dan? Er komt een culturele rijkdom vandaar waar je iets aan kunt verbinden.

De opleiding beschrijft dat er op internationaal gebied zoveel interessants is, maar dat niet alle studenten voldoende de Engelse taal beheersen om daar in te duiken. Hoe pak je ze mee in die internationale ontwikkelingen, aangezien we als Nederland een klein land zijn waar niet zo heel veel beschikbaar is.

De beroepsgroep heeft te weinig beschikbaar weten te stellen tot nu toe. Er zijn nu diverse initiatieven om zaken samen te vatten en te vertalen, ook uit het Duits. Het gaat daarbij om teksten over theaterpedagogiek en theorievorming over theater (daar is in Nederland weinig van). Maar er moet op een ander niveau iets gebeuren, ook vanuit het Caribisch gebied kan veel meer materiaal ontsloten worden. Daar is ook een mooi repertoire dat de keuzemogelijkheden voor de studenten vergroot.

Er wordt aangegeven dat veel keuze het niet altijd automatisch beter maakt, maar ook tot gevolg kan hebben dat de student gaat zwemmen. Er zit namelijk ook schoonheid in een klein land met een beperktere keuze, die je op een bepaalde manier laat denken. Maar daarnaast heb je bij een veranderende studentenpopulatie wel een opdracht om na te denken over wat je nog meer kunt aanbieden in het curriculum. Een diversere populatie vraagt om een diverser aanbod. Denk na over hoe je een diverse groep betreft, wanneer het gaat om Nederlandse, Europese en niet-westerse culturen gaat.

En daarnaast kan een en ander kan ook omgedraaid worden: wanneer projecten en/of naslagwerken in het Engels zijn, gaan studenten vanzelf beter Engels leren spreken en lezen.

Als aandachtspunt wordt meegegeven dat interdisciplinariteit wel een doel moet hebben. Bedenk waarom je het wil doen.

Tussentijds is door het panel aan de opleiding de vraag gesteld in welk land zij zelf als docent een half jaar les zouden willen geven.

Vanuit de opleiding wordt de VS genoemd, omdat daar bepaalde emancipatoire processen beter gedragen worden in de samenleving. Daar zouden we als docenten veel van kunnen leren. Er is in de VS meer ruimte voor andersoortige theatervormen.

Het domein overstijgende is soms interessanter dan het interdisciplinaire, omdat het interdisciplinaire soms ook weer een bubbel blijft. Buiten de deur van FHK is er de mogelijkheid tot een spannende en innovatieve relatie tussen bijvoorbeeld kunst en ecologie of techniek. Ga het gesprek eens aan met iemand uit een totaal ander domein en kijk hoe je dat kan inspireren voor je lessen. Dat is uitdagender dan één gang verderop samen te werken met iemand van muziek, in dezelfde ruimtes van FHK. Als je over betekenis begint en de betekenislaag probeert te raken, dan kom je bij elkaar. Dit geldt niet alleen voor de studenten van de opleiding, maar ook voor de opleiding zelf.

Conclusies voor de opleiding

Denk niet teveel in óf het vak óf de interdiscipline. Combineer activiteiten waarin beide takken elkaar nodig hebben. Neem hierbij als uitgangspunt: **Hoe kan ik een interdisciplinair project zo inrichten dat een student ziet dat hij zijn vakinhoudelijke zaken nodig heeft?** *Mede op advies van het panel zijn we vanaf september aan het werken met leeruitkomsten. Deze zijn tamelijk abstract geformuleerd waardoor er binnen zowel de door de student gecreëerde leeromgevingen als de theatrale uitingen voldoende ruimte is voor interdisciplinair werken. Daarbij werken we binnen de projecten steeds met een zogenaamde urgentie-opdracht, waardoor studenten aan het begin van het project voelen welke vakinhoudelijke kennis en vaardigheden nodig zijn om stappen te zetten in het behalen van de leeruitkomsten.*

Treed als opleiding buiten jezelf en werk met anderen samen om dingen voor elkaar te krijgen die je alleen niet gerealiseerd krijgt. Laat mensen zich met elkaar laten verbinden en **blijf de opleiding ontwikkelen.**

De kwaliteiten van theater kun je inzetten om interdisciplinariteit te bewerkstelligen. Het is een verrijking voor ons als theatermakers om die kwaliteiten in te zetten. Dit geldt zowel voor de opleiding als voor het werkveld waar men tegen dezelfde vragen aanloopt.

Je focus moet zijn dat je meer aandacht hebt voor het instrument (stem, lichaam, beweging), in de les en in de feedback. Studenten moeten weten hoe ze hun instrument moeten inzetten. **In de projecten in de beginfase van de opleiding kunnen de vaardigheden misschien meer benadrukt worden** en daarbij ook de reflectie wat er gebeurt als ze niet meer doen alsof, maar een andere rol aannemen.

Aan het begin van de opleiding hebben we de focus gelegd op spelend leren. De studenten doen via een project spelvaardigheden op en reflecteren spelenderwijs en op creatieve wijze op de stappen die ze in het project hebben gezet om zich die spelvaardigheden eigen te maken.

Om vervolgens interdisciplinair te leren werken is het belangrijk om te leren dat **iedere discipline zijn kracht heeft**, dat het belangrijk is om die te waarderen en te gebruiken. Als je je eigen discipline onder controle hebt, kun je makkelijker het **contact aangaan** met de andere disciplines.

Er wordt geadviseerd om **internationaal** bij andere opleidingen Docent Theater te kijken hoe zij bijvoorbeeld een combinatie maken van vaktechniek en interdisciplinariteit. Kijk

daarnaast meer naar de cultuur van de eigen studenten, wat brengen zij mee aan **verhalen**. Een **veranderende studentenpopulatie** vraagt om na te denken wat je allemaal kan en moet aanbieden in het curriculum, denk hierbij onder meer aan de Nederlandse, Europese en niet-westerse culturen. Het is zinvol om in het curriculum meer aandacht te besteden aan het internationale repertoire, aan internationale theorie.

We maken momenteel stappen op het gebied van diversiteit en inclusie doordat we een club van docenten, oud-studenten en studenten zich over dit onderwerp laten buigen. Aan hen de vraag wat wij kunnen doen in ons onderwijsprogramma (docententeam, onderwijsinhoud, didactiek, organisatiestructuur) om ruimte te laten voor andersoortige verhalen, nieuwe vakgenoten en potentials en de kracht en kwaliteit die in deze verhalen en mensen huist te erkennen en te bestendigen.

Tot slot is er als aandachtspunt de vraag om na te denken over het doel dat interdisciplinariteit heeft voor de opleiding. Bedenk waarom je dit wil bereiken. En kijk daarbij verder dan interdisciplinaire samenwerking met andere opleidingen binnen FHK, kijk breder. **Ga het gesprek eens aan met iemand uit een totaal ander domein en kijk hoe je dat kan inspireren voor je lessen.**

We zijn aan het begin van dit studiejaar begonnen aan twee projecten rondom sociaal artistiek theater. Binnen deze projecten gaan de studenten de verbinding aan met mensen en gemeenschappen die hen vreemd zijn. Door deze opdracht zijn studenten tamelijk organisch de verbinding aangegaan met niet creatieve domeinen. Denk aan vluchtelingen, doven, epileptici, eenzame jongeren of ex-gedetineerden. De resultaten van de samenwerkingsverbanden van de studenten worden in januari gedeeld met de grotere leergemeenschap.

Algemene noot

De Academie staat van oudsher bekend als een opleiding waarin ruim aandacht is voor spel en spelvaardigheden. We willen dit jaar onze visie op spel herdefiniëren. In onze nieuwe visie gaat spel niet alleen over acteren (zo goed mogelijk doen alsof) maar over spelend leren en over speelse leeromgevingen scheppen. Dit sluit ook aan bij onze visie op onderwijs. Deze speelse leeromgevingen zijn theatraal maar bieden altijd ruimte voor interdisciplinariteit.